

Відомості про авторів

Карамушка Маргарита Ігорівна, аспірантка факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна.

Karamushka, Marharyta Ihorivna, PhD student, dept. of psychology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4421-8178>

E-mail: mrudska@gmail.com

Карамушка Тарас Вікторович, кандидат психологічних наук, асистент кафедри соціальної роботи Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна.

Karamushka, Taras Victorovych, PhD, assistant, kafedra of social work, dept. of psychology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4813-8327>

E-mail: Tkarama90@gmail.com

УДК 159.922

Мусяка Н. І.

КОНЦЕПЦІЯ ОСОБИСТІСНОЇ ДЕТЕРМІНАЦІЇ НАВЧАННЯ С. Д. МАКСИМЕНКА

Мусяка Н. І. Концепція особистісної детермінації навчання С. Д. Максименка. У статті здійснено теоретико-методологічний аналіз концепції особистісної детермінації навчання С.Д. Максименка. Розкрито концептуальні парадигми: «психологічна організація навчання як засіб формування і саморозвитку суб'єкта учіння», а також «особистісне опосередкування навчальної діяльності». Констатовано відкриття ученим «явища особистісного опосередкування навчальної діяльності» та «феномену «подвійного опосередкування» психічного розвитку». Зроблено висновок, що «особистісне опосередкування навчальної діяльності» є теоретико-методологічним підґрунтям проблеми особистісної детермінації, за якої учень виступає активним суб'єктом, співтворцем власної успішності у системі «Я – учіння».

Ключові слова: особистість, особистісні детермінанти, розвиток, навчання, учіння, суб'єкт, саморозвиток.

Мусяка Н. І. Концепция личностной детерминации обучения С. Д. Максименко. В статье представлен теоретико-методологический анализ концепции личностной детерминации обучения С.Д. Максименко. Раскрыты концептуальные парадигмы: «психологическая организация обучения как средство формирования и саморазвития субъекта учения», а также «личностное опосредование учебной деятельности». Констатировано открытие ученым «явления личностного опосредования учебной деятельности» и феномена «двойного опосредования психического развития». Сделан вывод о том, что «личностное опосредование учебной деятельности» является теоретико-методологической основой проблемы личностной детерминации, в которой школьник выступает активным субъектом, создателем собственной успешности в системе «Я – учение».

Ключевые слова: личность, личностные детерминанты, развитие, обучение, учение, субъект, саморазвитие.

Постановка проблеми. «Освітній простір особистості та суспільна криза» – так вітчизняні вчені, С. Д. Максименко та М. В. Папуча, сутнісно змістовно означили стрижневу ідею сучасності у парадигмі «особистість – освітній простір – соціум» [4]. Наголошено, що: «Коли ми говоримо про освітній простір, ми часто забуваємо про соціальний аспект, соціально-психологічні детермінанти, соціально-психологічні особливості функціонування розвитку особистості» [4, с. 308].

У процесі динамічних суспільних змін набуває особливого значення проблема особистісної детермінації суб'єктної діяльності учня на різних етапах онтогенетичного становлення особистості. Ключовою при цьому є розгляд проблеми особистісної детермінації школярем як суб'єкта діяльності у системі «учень – навчання».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема детермінації у сучасній вітчизняній психології має вагомий як теоретико-методологічний, так і експериментальний надбання. Так, у векторі самодетермінації особистості здійснено уперше теоретико-експериментальне дослідження «психологічних чинників самодетермінації особистості в освітньому просторі», у якому з'ясовано: «теоретико-методологічні основи психологічного дослідження проблеми самодетермінації особистості»; «проблему самодетермінації в сучасній психології: сутність, структура, рушії, механізми»; проведено «психологічне дослідження самодетермінованої особистості в освітньому просторі: властивості та ознаки самодетермінованої особистості»; розкрито «становлення самодетермінації особистості школярів: вікові та індивідуальні особливості»; розглянуто проблему

«самодетермінації як чинника самоорганізації та особистісного розвитку»; розкрито «особливості процесу самодетермінації фахівця» [9]; здійснено «характеристику самоефективності у просторі самодетермінації особистості» [2], а також розкрито «психологічні технології самодетермінації розвитку особистості» [8].

У вітчизняній організаційній психології проведено уперше дослідження психологічних детермінант розвитку організаційної культури загальноосвітніх навчальних закладів. З'ясовано такі «зовнішні» психологічні детермінанти розвитку, як компоненти організаційної культури та типи організаційної культури освітніх організацій; здійснено аналіз «внутрішніх» детермінант розвитку організаційної культури освітніх організацій: самоефективність менеджерів організацій, толерантність персоналу організацій, підприємницька активність персоналу організацій, організаційний розвиток, творчий потенціал організації [7]. Також було досліджено: психологічні чинники соціальної напруженості в освітніх організаціях [10]; самоефективність педагогічних працівників як чинник психологічної безпеки освітнього середовища [1]; психологічні детермінанти самоефективності працівників освітніх організацій [6]; детермінанти психологічного здоров'я персоналу організацій в умовах соціальної напруженості [11] та ін.

Дослідження проблеми особистісної детермінації навчання вимагає звернення до теоретико-методологічних надбань сучасної вітчизняної психології.

Мета статті – уперше здійснити аналіз концепції особистісної детермінації навчання видатного вітчизняного ученого С.Д. Максименка.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Проблема особистісної детермінації, підґрунтям якої є становлення школяра як суб'єкта учіння, має різні концептуальні парадигми свого розв'язку.

Здійснимо аналіз проблеми особистісної детермінації у першій площині – у теоретико-методологічному полі «психологічної організації навчання як засобу формування і саморозвитку суб'єкта учіння». Зазначимо, що розгляд С.Д. Максименком проблеми навчання через призму формування і саморозвитку суб'єкта учіння мав принциповий вплив на розуміння психологічної сутності статусу школяра в освітньому просторі.

Звертають на себе увагу дві магістральні лінії, які у органічній єдності розкривають суб'єктність школяра. Психологічна організація навчання як засіб, за С.Д. Максименком, має у своєму підґрунті, з одного боку, вектор формування у системі «навчання – учень як суб'єкт діяльності», а з іншого – вектор саморозвитку школяра як суб'єкта учіння у системі «Я – Я».

У психологічному просторі 90-х років бачення проблеми психологічної організації навчання у такій проекції цілепокладання мало в собі принципову своєрідність. Водночас звертає на себе увагу те, що розуміння «психологічної організації навчання» як «засобу саморозвитку суб'єкта учіння» – це означення ученим проекції особистісної детермінації.

Аналізуючи «концепцію розвитку особистості, автором якої є Г.С. Костюк», С.Д. Максименко окреслив власне дослідницьке завдання: «Перед нами виникла дуже складна проблема – теоретично та експериментально доповнити ту ланку, яка залишилася недостатньо розгорнутою у концепції Г.С. Костюка».

Те, що вважалося умовою розвитку, набувало нової функції – функції детермінації, проте детермінації не прямої, а опосередкованої та перетвореної власними закономірностями розумового розвитку» [3, с. 96].

Ідея вченого щодо функції детермінації та її вектора розширила усталені межі розуміння перебігу детермінації у процесі навчання.

З'ясовуючи сутність експериментально-генетичного методу (ЕГМ) та його роль у «підвищенні ефективності навчального процесу», С.Д. Максименко акцентує увагу на особистісній проекції цього методу. «Проведений нами цикл досліджень, – наголошує учений, – переконливо підтверджує використання експериментально-генетичного методу у формуванні теоретичного мислення, розвитку особистісних властивостей і якостей школярів» [3, с. 97].

Розкриваючи таку проблему, як «психологічні основи побудови учбового матеріалу», С.Д. Максименко звертає увагу на особливість включення експериментально-генетичного методу, що дає можливість означення нових принципів побудови та організації учбового матеріалу. «Втілення експериментально-генетичного методу в учбову діяльність вимагає виділення конкретних логіко-психологічних принципів організації учбового матеріалу» [3, с. 97].

Учений виділяє такі чотири принципи:

1. Перетворення ситуації з метою відкриття загального відношення змістової системи.
2. Моделювання виділеного відношення в графічній чи знаковій формі.
3. Перетворення моделі відношення для вивчення його властивостей в «чистому вигляді».

4. Виділення і побудова серії часткових конкретно-практичних задач, які розв'язуються загальним способом [3, с. 97].

Виокремлені ученим принципи «організації учбового матеріалу» – інноваційні за своєю сутністю – мали у своєму підґрунті визначальну ознаку – суб'єктність школяра, що наскрізно «пронизує» концептуальну характеристику кожного з принципів. Враховуючи те, що у освітньому просторі об'єктна парадигма розуміння навчальної діяльності мала тенденцію до домінантності, включення ідеї суб'єктності школяра у її теоретико-методологічне поле надало концептуальному аналізу цих принципів значущої своєрідності. Зауважимо, що ідея суб'єктності школяра, розгляд його як суб'єкта учинневої діяльності, завдячуючи науковим розвідкам 90-х років, нині є не лише усталеною, але й продуктивною для здійснених теоретико-експериментальних досліджень у вітчизняному психологічному просторі [5].

Розглянемо «логіко-психологічні принципи організації учбового матеріалу» за такою сутнісною ознакою, як суб'єктність школяра.

Здійснюючи концептуальну характеристику першого принципу, який «націлює на розкриття відношення, в якому знаходиться певна наука і відповідний навчальний предмет» [3, с. 97], С.Д. Максименко зазначає: навчальний предмет «має бути національним і ґрунтуватися на повноцінній інтелектуальній навчальній діяльності розвитку суб'єкта» [3, с. 98].

Другий принцип, який «пов'язаний з процесом присвоєння загального відношення як базової одиниці навчального матеріалу» [3, с. 98], з'ясовує психолого-дидактичну процедуру, що «є вирішальною в розгортанні мислительної діяльності суб'єкта учіння». Цей принцип у проєкції моделювання розкриває «схему майбутньої внутрішньої діяльності по його розумінню та присвоєнню». Наголошуємо, що у цій парадигмі апперцепіюється особистісна детермінація, «що спрямовує відповідний процес учіння» [3, с. 99].

Змістовою характеристикою третього принципу є операціональний спектр, який «відповідає вимозі операціоналізації вичленованої моделі відношення» [3, с. 99]. У процесі його аналізу С.Д. Максименко виокремлює синтезований концепт «операційний фонд змісту», зазначаючи: «в цьому ракурсі й розглядається власне навчальна діяльність школяра», психологічним механізмом якої є суб'єктна активність учня. Розкриваючи зміст цього принципу, учений наголошує: «У процесі включення цих способів-операцій в мислительну діяльність суб'єкта учіння й відбувається їх експлікація, виявлення їх у «чистому вигляді» як орієнтовної основи подальшої предметно-перетворюючої діяльності» [3, с. 99].

Четвертий принцип розкриває особливості психологічної структури предметно-перетворюючої діяльності. Значущим при цьому є включення у концептуальне поле такої структурної одиниці, як «учбова задача», а також її різновиду – «конкретно-предметна задача». І в цьому принципі також визначальною є суб'єктність школяра. «Розв'язання таких задач відбувається в міру того, як суб'єкт учіння здійснює сходження від абстрактного суттєвого відношення (узагальненого способу дій) до його конкретного прояву в практичній ситуації» [3, с. 100].

Тобто ключовим, тим, що магістрально «пронизує» кожний з принципів організації учбового матеріалу, є розгляд школяра як суб'єкта навчальної діяльності. Їх генералізованою ознакою є суб'єктність, що у концептуальному полі об'єднує всі логіко-психологічні принципи організації учбового матеріалу. Здійснена С.Д. Максименком теоретико-методологічна розробка проблеми психологічної організації навчання та у її контексті – логіко-психологічних принципів організації учбового матеріалу, дала можливість встановити нову для педагогічної психології закономірність. За такої організації «знання виступають певними психологічними системами, структури яких становлять знання про властивості-відношення і знання про способи дій-перетворень. Саме ці знання виступають засобами повноцінної мислительної діяльності, забезпечуючи високий розумовий розвиток суб'єкта учіння» [3, с. 100].

Зазначимо, що принциповим результатом розробки С.Д. Максименком проблеми психологічної організації навчання як засобу формування і саморозвитку суб'єкта учіння є системне утвердження суб'єктного статусу школяра, а також ідеї його саморозвитку як суб'єкта учіння. А це ініціювало бачення нових траскторій наукових досліджень, зокрема проблеми особистісної детермінації учіння, як однієї із ключових.

Привертає увагу той факт, що застосований С.Д. Максименком експериментально-генетичний метод «у формуванні теоретичного мислення розвитку особистісних властивостей і якостей школярів» у дослідженні мега-проблеми «психологічної організації навчання як засобу формування та саморозвитку суб'єкта учіння» [3] довів свою продуктивність у системному дослідженні нових спектрів вітчизняної психології.

Так, уже у ХХІ ст. учений визначає такий дослідницький вектор: «Окреме велике питання сучасної генетичної психології – це питання про те, чи дозволяє експериментально-генетичний метод у модифікації навчального формуючого експерименту з'ясувати що-небудь нове про закономірності і механізми розвитку особистості учня» [5, с. 126].

У контексті наступної площини розгляду – розробки проблеми механізмів розвитку особистості – С.Д. Максименко здійснив усебічний аналіз сучасних досліджень, у яких «вивчається розвиток особистості в учбовій діяльності». Виокремлено «три основні напрямки, що різняться вихідною методологічною позицією»: перший – «особистість як внутрішній момент діяльності»; другий – «особистість – людина, яка володіє творчим потенціалом»; третій – «процес становлення особистості» [5].

Учений зазначає: «Третій напрямок вивчення розвитку особистості в навчальній діяльності представляє концепція особистісного опосередкування цієї діяльності» [5, с. 130]. Вже в цьому парадигмально чітко означена ідея особистісної детермінації.

Важливим є наголос ученого на тому, що «розвиток дитини в навчальній діяльності є процес двосторонній» [5, с. 130]. Принциповим для розуміння особистісної детермінації є означене С.Д. Максименком, положення про «двосторонній характер розвитку», який «полягає саме в тім, що не навчальна діяльність розвиває щось у дитині, а вона сама, за допомогою навчальної діяльності, розвиває себе. Це і є саморозвиток» [5, с. 131]. Ця ключова теоретико-методологічна засада ініціює нові спектри дослідження у співставній проєкції парадигми «саморозвиток – особистісна детермінація».

Концепція особистісного опосередкування учбової діяльності відкрила ще одну методологічну траєкторію експериментального з'ясування, а саме: «індивідуального руху учнів» зі стрижневою ідеєю успішності – «відносної та абсолютної». Зазначається, що «експерименти в цьому напрямку тільки розпочаті, але вони обіцяють бути дуже перспективними» [5, с. 131].

У контексті проблеми особистісної детермінації важливою є думка ученого про активність дитини у освітньому просторі. «У специфічній формі власної активності дитина «розшифровує», «розвертає» і привласнює цю опредмечену психіку (розпредмечування), формуючи тим самим свою власну. Найбільш адекватною формою активності при цьому є навчальна діяльність» [5, с. 133].

Учений наголошує, що здійснені дослідження переконливо засвідчили продуктивність ідеї присвоєння: «Нам вдалося показати, що ці об'єкти присвоєння зовсім не обмежені виключно науковими поняттями, навпаки, коло їх дуже велике, і кожний з них по своєму включається в процес розвитку, визначаючи його різноплановість і унікальність» [5, с. 133]. У наведеному вище чітко окреслюється методологічна засада проєктування «різноманітності й унікальності» перебігу особистісної детермінації у суб'єктній парадигмі навчальної діяльності.

С.Д. Максименко з'ясував важливу закономірність: «Установленою можна вважати і їхню подальшу «долю»: привласнені як засоби рішення навчальних задач, вони утворюють у свідомості структури, які конституують, формуючи «навколо себе» те, що має назву міжфункціональних психологічних систем, певним чином впливаючи на подальшу поведінку суб'єкта» [5, с. 133].

Ця закономірність ініціює нові спектри психологічного розкриття проблеми особистісної детермінації. Моно-детермінанта, якою є психологічний механізм привласнення, з одного боку, конститує, а з іншого – є складовою часткою «міжфункціональних психологічних систем», що зумовлює «різноплановість і унікальність» психологічної системи особистісної детермінації «як системи систем» (Г.С. Костюк).

Принципово важливим є відкрите ученим явище «особистісного опосередкування навчальної діяльності», що є водночас і конституційною ознакою сутності особистісної детермінації: «Так виникає явище особистісного опосередкування навчальної діяльності і феномен «подвійного опосередкування» психічного розвитку: тепер його опосередковують і культурний контекст (зовнішній), і особистісний (внутрішній)» [5, с. 133].

Усталення феномену «подвійного опосередкування психічного розвитку» як єдності зовнішнього – культурного і внутрішнього – особистісного, а відтак – і «особистісного опосередкування навчальної діяльності» – це є фундаментальне теоретико-методологічне підґрунтя проблеми особистісної детермінації, за якої учень виступає активним суб'єктом, співтворцем власної успішності у системі «Я – учіння».

Значущим є розмежування ученим у концептуальному ракурсі поліпсихологічного змісту дихотомії «процесу опосередкування» та «явища опосередкування» [5]. І хоча зазначається, що «власне психологічна природа цього акту залишається зовсім невідомою», обґрунтовується «важливість вивчення психологічного змісту опосередкування як «одиниці» психічного розвитку» [5, с. 133].

Незважаючи на те, що сфера опосередковування «дуже цікава і загадкова, і вимагає спеціального дослідження», констатується, що «розширення досліджень у цьому напрямку виправдано». Істотним при цьому є те, що «акт опосередковування спрямований не на зовнішній об'єкт, але завжди на себе, і тому він є актом саморозвитку» [5, с. 134].

Розгортання досліджень проблеми опосередковування допоможе з'ясувати технологію і динаміку перебігу особистісної детермінації.

Концептуальний аналіз проблеми опосередковування, здійснений С.Д. Максименком, дав можливість встановити ключову методологічну особливість: «опосередковування самопричинно» [5, с. 134], і, як наслідок, «є неможливість дослідження опосередковування... у логіці причинності» [5, с. 134]. Це ініціює з'ясування дихотомії «самопричинність – самодетермінація». Зауважимо, що у сучасному вітчизняному просторі здійснені вагомі теоретико-експериментальні наукові розвідки проблеми самодетермінації [2; 8; 9; 10].

Висновки. Здійснений теоретико-методологічний аналіз дає підстави дійти висновку про створення С.Д. Максименком самобутньої концепції особистісної детермінації навчання. Аналіз проблеми особистісної детермінації навчання репрезентовано у таких концептуальних парадигмах: «психологічна організація навчання як засіб формування і саморозвитку учіння» та «особистісне опосередкування навчальної діяльності». Констатовано відкриття ученим «явища особистісного опосередкування навчальної діяльності» та «феномену «подвійного опосередкування» психічного розвитку». Зроблено висновок, що «особистісне опосередкування навчальної діяльності» є фундаментальним теоретико-методологічним підґрунтям проблеми особистісної детермінації, за якої учень виступає активним суб'єктом, співтворцем власної успішності у системі «Я – учіння».

Перспективи подальшого дослідження полягають у здійсненні теоретико-експериментального дослідження проблеми особистісної детермінації навчання.

Список використаних джерел

1. Бондарчук О.І. Соціальна самоефективність педагогічних працівників як чинник психологічної безпеки освітнього середовища. *Збірник наукових статей Київського міжнародного університету й Інституту соціальної та політичної психології НАПН України*. Серія: «Психологічні науки : проблеми і здобутки». Вип. 2(12). Київ : КиМУ, 2018. С. 5–24.
2. Дригус М.Т. Характеристика самоефективності у просторі самодетермінації особистості. *Проблеми сучасної психології* : зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України / за ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2019. Вип. 45. С. 152–177. DOI:10.32626/2227-6246.2019-45.152-177
3. Максименко С.Д. Психологічна організація навчання як засіб формування і саморозвитку суб'єкта учіння. *Психологічні проблеми виховання, навчання, активності та розвитку особистості* : м-ли звітної наукової сесії (22–24 лютого 1993 р.). Київ : 1993. С. 93–100.
4. Максименко С.Д., Папуча М.В. Освітній простір особистості та суспільна криза. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. Київ : Логос, 2008. Т VII. Вип. 14. С. 306–309.
5. Максименко С.Д. Генетична психологія учіння людини : монографія. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2017. 206 с.
6. Мушегов О. М. Особливості самоефективності педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів. *Організаційна психологія. Економічна психологія* / за ред. С.Д. Максименка, Л. М. Карамушки. 2016. № 2–3 (5–6). С. 97–103.
7. Психологічні детермінанти розвитку організаційної культури : монографія. Л.М. Карамушка, О.В. Креденцер, К.В. Терещенко та ін. ; за ред. Л.М. Карамушки. Київ : Педагогічна думка, 2015. 288 с. URL : <http://lib.iitta.gov.ua/10087/>
8. Психологічні технології самодетермінації розвитку особистості : монографія / Л.З. Сердюк, І.В. Данилюк, В.В. Турбан, О.І. Пенькова, Н.Д. Володарська та ін. ; за ред. Л.З. Сердюк. Київ : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2018. 192 с.
9. Психологічні чинники самодетермінації особистості в освітньому просторі : колективна монографія / С.Д. Максименко, Г.В. Куценко-Лада, Н.В. Пророк та ін. ; за ред./ С.Д. Максименка. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 400 с.
10. Психологічні чинники соціальної напруженості в освітніх організаціях: основні види та методики дослідження / Л.М. Карамушка, О.В. Креденцер, К.В. Терещенко, та ін. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. праць Ін-ту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2019. Том I : Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. Вип. 52. С. 10–18.
11. Терещенко К. В. Детермінанти забезпечення психологічного здоров'я персоналу організацій в умовах соціальної напруженості. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. праць Ін-ту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2020. Том I : Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. Вип. 55. С. 58–65.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Bondarchuk O.I. Sotsialna samoefektyvnist pedahohichnykh pratsivnykiv yak chynnyk psykholohichnoi bezpeky osvitnoho seredovyshcha. *Zbirnyk naukovykh statei Kyivskoho mizhnarodnoho universytetu y Instytutu sotsialnoi ta politychnoi psykholohii NAPN Ukrainy*. Serii: «Psykholohichni nauky : problemy i zdobutky». Vyp. 2(12). Kyiv : KyMU, 2018. S. 5–24.
2. Dryhus M.T. Kharakterystyka samoefektyvnosti u prostori samodeterminatsii osobystosti. *Problemy suchasnoi psykholohii* : zb. nauk. prats Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka, Instytutu psykholohii im. H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy / za red. S.D. Maksymenka, L.A. Onufriievoi. Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2019. Vyp. 45. S. 152–177. DOI:10.32626/2227-6246.2019-45.152-177
3. Maksymenko S.D. Psykholohichna orhanizatsiia navchannia yak zasib formuvannia i samorozvytku subiekta uchinnia. *Psykholohichni problemy vykhovannia, navchannia, aktyvnosti ta rozvytku osobystosti* : m-ly zvitnoi naukovoii sesii (22–24 liutoho 1993 r.). Kyiv : 1993. S. 93–100.
4. Maksymenko S.D., Papucha M.V. Osvitnii prostir osobystosti ta suspilna kryza. *Aktualni problemy psykholohii* : zb. nauk. prats Instytutu psykholohii im. H.S. Kostiuka APN Ukrainy / za red. S. D. Maksymenka. Kyiv : Lohos, 2008. T VII. Vyp. 14. S. 306–309.
5. Maksymenko S.D. Henetychna psykholohiia uchinnia liudyny : monohrafiia. Kyiv : Vydavnychi Dim «Slovo», 2017. 206 s.
6. Mushehov O. M. Osoblyvosti samoefektyvnosti pedahohichnykh pratsivnykiv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv. *Orhanizatsiina psykholohiia. Ekonomichna psykholohiia* / za red. S.D. Maksymenka, L. M. Karamushky. 2016. № 2–3 (5–6). C. 97–103.
7. Psykholohichni determinanty rozvytku orhanizatsiinoi kultury : monohrafiia. L.M. Karamushka, O.V. Kredentser, K.V. Tereshchenko ta in. ; za red. L.M. Karamushky. Kyiv : Pedahohichna dumka, 2015. 288 s. URL : <http://lib.iitta.gov.ua/10087/>
8. Psykholohichni tekhnologii samodeterminatsii rozvytku osobystosti : monohrafiia / L.Z. Serdiuk, I.V. Danyliuk, V.V. Turban, O.I. Penkova, N.D. Volodarska ta in. ; za red. L.Z. Serdiuk. Kyiv : Instytut psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy, 2018. 192 s.
9. Psykholohichni chynnyky samodeterminatsii osobystosti v osvitnomu prostori : kolektyvna monohrafiia / S.D. Maksymenko, H.V. Kutsenko-Lada, N.V. Prorok ta in. ; za red./ S.D. Maksymenka. Kirovohrad : Imeks-LTD, 2013. 400 s.
10. Psykholohichni chynnyky sotsialnoi napruzhenosti v osvitnikh orhanizatsiiax: osnovni vydy ta metodyky doslidzhennia / L.M. Karamushka, O.V. Kredentser, K.V. Tereshchenko, ta in. *Aktualni problemy psykholohii* : zb. nauk. prats In-tu psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy. 2019. Tom I : Orhanizatsiina psykholohiia. Ekonomichna psykholohiia. Sotsialna psykholohiia. Vyp. 52. S. 10–18.
11. Tereshchenko K. V. Determinanty zabezpechennia psykholohichnoho zdorovia personalu orhanizatsii v umovakh sotsialnoi napruzhenosti. *Aktualni problemy psykholohii* : zb. nauk. prats In-tu psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy. 2020. Tom I : Orhanizatsiina psykholohiia. Ekonomichna psykholohiia. Sotsialna psykholohiia. Vyp. 55. S. 58–65.

Musiaka, N. I. S. D. Maksymenko concept of personal determination of learning. The article makes a theoretical and methodological analysis of the concept of personal determination of learning proposed by S.D. Maksymenko. The author describes the following conceptual paradigms: "psychological organization of learning as a means of formation and self-development of the agent of learning" and "personal mediation of educational activities". S.D. Maksymenko's theoretical and methodological development of the problem of psychological organization of education and logical and psychological principles of educational material organization, made it possible to determine a new pattern in education psychology. It is noted that the core principle of educational material organization is the treatment of the student as an agent of educational activity. The principal result of S.D. Maksymenko's psychological organization of learning as a means of formation and self-development of the agent of learning is the recognition of the leading role of the student and the idea of their self-development as an agent of learning. S.D. Maksymenko can be rightfully credited for the discovery of the phenomenon of personal mediation of educational activities and the phenomenon of "double mediation" of mental development. It is concluded that personal mediation of educational activities is a theoretical and methodological basis for solving the problem of personal determination, in which the student is an active agent and a co-creator of their own success in the system "I - learning".

Key words: personality, personal determinants, development, learning, teaching, agent, self-development.

Відомості про автора

Мусіяка Наталія Іванівна, кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник, докторант Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ, Україна.

Musiaka, Nataliia Ivanivna, PhD in Psychology, senior researcher, doctoral student, Kostiuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences, Kyiv, Ukraine.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4439-7965>

E-mail: natamail0870@gmail.com